

Aan de grens van Vlaanderen en Brabant

door H. VANGASSEN

III

Ndl. *oe* en *û* vóór *r*

In onderhavige bijdrage behandelen wij hoofdzakelijk de palatalisatie van de Ndl. *oe*, de ontronding tot lange *i* en het al dan niet geheel of gedeeltelijk samenvallen met de Ndl. *û* vóór *r*. De gevolgde methode is dezelfde als voor de Ndl. *ei*, *ij* en *ui* (1).

Dendermonde (I. 262)

I. Het Dialect (Ndl. *oe* en *û* vóór *r*)

De Ndl. *oe* is te Dendermonde : *ur/u.* en *u* — Vbb. uit de Atlas (2) : *geru.pən* (zin nr. 35), *updu.n* (nr. 38), *mu* (hij moet, nr. 41), *tu:* (nr. 49), *urt* (subst. hoed, nr. 93), *melgbu.r/tu:r* (nr. 99), *gruje* (nr. 124).

De verkorting is steeds *u*, zin nr. 93 : *zukt enj* (zoekt eens).

(1) Handl. K. C. Top. en Dial. XXIX, 1955, blz. 209-241 en XXXII, 1958, blz. 70-99.

(2) Dialectatlas v. Klein-Brabant d. E. Blancquaert, 2^e Uitg. met aanvullingen d. Fr. Vanacker, blz. 15-16.

Het Dendermonds kent noch palatalizatie noch ontronding van de Ndl. *oe*. Volgens de Atlas : *zu.kə* (nr. 94), *vu:rə* (nr. 97), *bru:r* (nr. 98), *gru:n* (nr. 131), ook niet, volgens een aanvullende enquête ter plaatse, in : *pru:ve - vu:gə* (zich gedragen), *vrutə* (wroeten), op twee uitzonderingen na, nl. in de Atlas : *by.kəno.ut* (nr. 109) en de tweede uitzondering kwam bij dezelfde aanvullende enquête ter plaatse, te voorschijn nl. : *kæ:srit* (kaarsroet, kaarsvet (3)).

Zo hebben wij hier dan toch de twee fazen in de evolutie van de Ndl. *oe* : *u*: (zoeken) > *y*: (beukenhout) > *i*: (kaarsroet).

Nemen wij een ogenblik aan dat al de bovenvermelde woorden, als daar zijn : *zoeken, voeren, groen, zoet*, enz. de umlaut hebben gekend en dat bijgevolg de *u*: in die gevallen *y*: werd, dan begrijpen wij niet hoe het kwam dat die *y*: niet samen viel met de Ndl. *û* vóór *r* en verder evolueerde met de *û* vóór *r* naar *i*:

Waarschijnlijk heeft Dendermonde slechts in zeer beperkte omvang de evolutie *u*: > *y*: meegemaakt?

Het geografische beeld schijnt die vraag bevestigend te beantwoorden. Niet alleen de plaatsen ten westen en ten noorden van de stad, maar ook, ten zuiden en naar Brabant toe ten oosten als daar zijn : S. Gillis (I. 264), Baasrode (I. 260 a), Denderbelle (I. 236) en Lebbeke (I. 264 a) sluiten op kaart nr. 41 (*zoeken*) volkomen aan bij Dendermonde : *zu.kə - zu.kə(n)*.

Bij nader toezien blijkt die eensgezindheid niet onwankeikbaar vast. Slaan wij er de teksten van de Atlas op na dan vertonen drie der vermelde plaatsen afwijkingen. Wel is S. Gillis (blz. 19-20) het eens met de stad op één punt na, nl. *bi:kənat* (nr. 109), dus ontronding tegenover Den-

(3) Voor *schoorsteenzwart* zegt men in de Dendersteden : *zoet*.

dermonde y. Voor de drie andere plaatsen heeft men wel : zu.ken - vu:rn e. a. maar te Baasrode (blz. 13-14) en te Denderbelle (blz. 17-18) zegt men : bi:kənat (nr. 109) en : nuXrim (nr. 122) en te Lebbeke (blz. 21-22) : bri:r (nr. 98), bi:kənat (nr. 109), nuXrim (nr. 122).

Wij mogen hierbij niet uit het oog verliezen dat die plaatsjes met u: en i: onmiddellijk grenzen aan zuivere y:/i: plaatsen. De i: kan een jonge indringer zijn. Er is in allen gevalle niets in het huidige dialect dat er op wijst dat Dendermonde in sterke mate de palatalizatie van de Ndl. *oe* zou gekend hebben.

De toestand te Baasrode, Lebbeke en Denderbelle stelt een probleem. Waar dient nu de grens getrokken tussen het westelijk u: gebied en het oostelijk y:/i: gebied? Die drie plaatsen horen noch tot het u: noch tot het y:/i: gebied, zij zitten — als wij het zo mogen uitdrukken — schrijlings op de grens. Er zit niets anders op dan de grenslijn te trekken van stip I. 260 a (Baasrode) naar I. 264 a (Lebbeke) naar I. 263 (Denderbelle). Ten oosten van die grenslijn hebben wij Opstal (O. 68 a), Buggenhout (I. 273) en Opdorp (I. 272), volgens de Atlas y:/i: plaatsen. Zij maken deel uit van een uitgestrekt Brabants y:/i: grensgebied dat vroeger — zoals wij verder zullen aantonen — uitsluitend y: gebied was, het gebied van de palatalizatie van de u: (4).

Voor de Ndl. *û* vóór *r* is de toestand eenvoudiger. Volgens de Atlas heeft Dendermonde ontronding op gans de lijn ; zir/sti:rt (zin nr. 100), ir (nr. 101), nē meni:rt lu:rt (nr. 103), vir (nr. 104), tē di:r (nr. 112). Ook — volgens enquête ter plaatse — sXir en gebir.

Dat de evolutie van y: naar i: alleen de Ndl. *û* vóór *r* trof kan ook gelden als een bewijs dat de palatalizatie van

(4) Z. blz. 72 en voor het verloop van de grenslijn tussen u: en y:/i: gebieden, kaartje I.

de Ndl. *oe* geen kans had gekregen voor goed vaste voet te krijgen in het Dendermondse. Dit op twee uitzonderingen na : *beuk* en *roet*.

II. Spelling en Klankleer (5)

A. Ndl. *oe*.

De gebruikelijke spelling voor de Ndl. *oe*, in dendermondse archiefteksten is *oe* : *vore ghenoeempt hoeden sal, bi versoeke* (J. v. Cl., a^o 1308, dec. 26) (6) ; *doen te wetene, ghoet ende ghaue bi versoeke* (Id., a^o 1327) ; *ghenoemt, gheuoert* (A. RA., Stadsr. 1380-81) ; *tsnoenens, groene* (Id. 1413-14) ; *tussche(n) doele en(de) staken schiete(n)* (Id. 1446-1447) ; *haren hantboec* (Rek. Begijnh. 1468-69) ; *die haer bat ghenoechde* (Id. 1467-70) ; *te siinder dochter behoeft* (Id. 1477-78) ; *in het groen huys* (R.A.G., S. Gillis, nr. 84, a^o 1584) etc.

De Romaanse spelling *ou* komt veel voor : *bi v(er)souke* (J. v. Cl., a^o 1344) ; *drouch* (A. RA., Stadsr. 1377-78) ; *gheuoert, pouder, droughen, heinricke van speybrouc* (Id. 1380-81) ; *cours te hebbene* (Id. 1404-05) ; *te zoukene* (Id. 1413-14) ; *woughen* (Praet. van wegen, a^o 1447-48) ; *matheuse koucke, te roupene* (Id. 1467-68) ; *couxkens torre* (Id. 1504-05) ; *stande groune op het felt* (R.A.G., S. Gillis, nr. 82, a^o 1588) etc. De spelling *ou* vinden wij vooral vóór *k*, *ch*, *gh* en veel gebruikt in de woorden : *broek* (moerassige weide), *boek*, *genoeg*, *koek*. Zoals blijkt uit de aangehaalde bewijspplaatsen worden de woorden met *ou* ook met *oe* gespeld.

(5) Voor het historisch onderzoek gelden nog steeds de beperkingen vermeld in de Handl. XXIX, 1955 en XXXII, 1958. Voor Dendermonde beschikten wij over : a) Microfilms in bruikleen afgestaan door Drs. J. van Cleemput (†), b) A. RA., Rekenkamer, Stadsrekeningen v. Dendermonde, c) Rekeningen v. het Begijnhof v. Dendermonde (Bruikleen M. Bovyn, S. Gillis, d) R.A. G., S. Gillis, Staten van Goed (XVIe en XVIIe eeuw).

(6) Joz. van Cleemput, z. voetr. 5.

Voor beide spellingen *oe* en *ou* hebben wij in het Dendermonds *u:/u./u* (z. I. Het Dialect).

Vrij zeldzaam is de *o*-spelling : *vorghenomden* (J. v. Cl., a° 1308) ; *capprone, te done* (A. RA., Stadsr. 1380-81) ; *vyf grone snouke* (Id. 1404-05), die misschien berust op contaminatie met de lang *o*-vocalen (7). Hetzelfde geldt voor de nog zeldzamer spellingen, in ons materiaal, met *oy* : *moyete* (moeite, A. RA., Stadsr., 1441-42) ; *melckcoyen* (RA. G., S. Gillis, nr. 84, 1652, nov. 13) ; *een veel* (= vane) *coybeeste* (Id., nr. 94, a° 1694). Het Dendermonds kent slechts een *u*-vokaal + *j* : *kuj* (Atlas, zin nr. 127).

De *ue* en *u* spellingen in oude teksten beantwoorden aan de *y*: in de volkstaal (8). Al de gevonden bewijspplaatsen rangschikken wij hier chronologisch :

ruetenen kerssen (A. RA., Stadsr. 1380-81) ; *ande brusel poort(en)* (Id., 1441-42) ; *brueselpoorte(n)* (Id. 1446-47) ; *janne zuetinc* (Id. 1457-58) ; *bruerscap* (× ×), *van rueten keersen* (Rek. Begijnh., 1460-61) ; *rueete, rueten keersen* (Id. 1464-65), *ghenuachte make(n)* (Id. 1467-68) ; *bruerscap* (Id. 1470-71) ; *van 5 steene(n) ruets* (Id. 1472-73) ; *der vrouwen van truepe, te pieters van truepe* (9) (Id. 1475-76) ; *vyt den Rentbuuke, bellebruuc* (pln.), *cousbruuc* (pln.), *an thuufhisere* (hoefijzer) (Id. 1478-79), *te pieters van truebe* (Id. 1479-80) — cfr. boven : *truepe* — *eenen pot ruet smaut* (RA. G., S. Gillis, nr. 95, a° 1682, maart 18).

Volgens de bewijspplaatsen kende Dendermonde de evolutie van Ndl. *oe* naar *y*: reeds aan het einde van de XIVe eeuw.

Het Dendermonds leert ons dat die *y*: er niet in gelukte

(7) De *o*-spelling voor Ndl. *oe* zal samen met *ô* en *ō* nader onderzocht worden.

(8) Z. over de *ue/u* spelling : Dr. A. van Loey, Bijdrage tot de kennis van het Zuidwestbrabantsch in de 13^e en 14^e eeuw, blz. 127-142.

(9) Over de pln. *Truepe* z. Ninove, blz. 63.

burgerrecht te verkrijgen. De tijdelijke indringers, waar-
 onder vermoedelijk : bry:r en zy:t werden uitgeschakeld.
 Slechts twee bleven gespaard, nl. by:k en ry:t. Opvallend
 is het herhaaldelijk voorkomen van *ruet* in de bovenver-
 melde bewijsplaatsen. Het is het enige woordje dat samen
 met Ndl. *û vóór r* als *i:* is bewaard gebleven in *kæ:sr̥it*.
 In ons materiaal komt geen enkele Ndl. *oe* als *ie* voor.

De inwijking uit de aangrenzende plaatsen en de school-
 taalnorm *u:* (spelling *oe* en *ou*) steunden de reactie tegen
 de palatalizatie van de Ndl. *oe* in het Dendermondse.

B. Ndl. *û vóór r*.

Voor de Ndl. *û vóór r* dient er een onderscheid gemaakt
 tussen enerzijds de woorden met *ie* als meest gebruikte
 spelling en die van ouds voorkomen, evengoed ten westen
 als ten oosten en die zeker niet aan Brabantse invloed
 kunnen toegeschreven worden en anderzijds de woorden
 met *ue/u* als gebruikelijke spelling. Voor de eerste groep
 hebben wij voor Dendermonde het veel voorkomende woord
 vuur : *tfer* (A. R.A., Stadsr. 1380-81). Bij die groep hoort
 ook wel *dier* (duur), dat evengoed in Brabant als in Zuid-
 en Noordoostvlaanderen als *i:* voorkomt in de Atlassen.
 Ook *stieren* (sturen) niettegenstaande dit als *ww.* volgens
 de Atlassen niet (meer?) in gebruik is in Zuid- en Noord-
 oostvlaanderen. Voor *sturen* vinden wij een bewijsplaats
 in de Stadsr. a° 1380-81 : *stierman van der baerge*.

Tot de tweede groep behoren al de andere woorden :
huerclocke (A. R.A. Stadsr. 1377-78), *tusschen der schelde(n)*
ende den muere (Id. 1380-81) ; *van bordueren* (Id. 1413-14) ;
van eeusel hueren (Rek. Begijnh. 1461-62) ; *uter scuren*
ter scure (A. R.A., Stadsr. 1462-63), *de schure* (R.A.G.,
 S. Gillis, nr. 97, a° 1623) enz.

Voor de ontronding van die *y:* tot *i:* zijn er geen bewijs-
 plaatsen uit archiefteksten. Wij nemen aan dat de ont-

ronding niet vroeger gebeurde dan te Ninove (XVIe-XVIIe eeuw).

Met *groen*, *roet*, *schuur* en *vuur* als typewoorden beko-
men wij volgende chronologische tabel :

	?-XIV ^e	XIV ^e -XVI ^e	XVI ^e -XX
groen	u:	u: (y:)	u:
roet	y:	y:	} i:
schuur	. . . .	. . . .	
vuur	i:	i:	

N. — u: (y:) = Overwegend u: — uitzonderlijk y: .

Aalst (O. 61)

I. Het Dialect (Ndl. *oe* en *ú* vóór *r*)

De Ndl. *oe* te Aalst wijkt af van het Dendermonds door de tendens tot ontronding. Aldus volgens de Atlas van Klein-Brabant (blz. 77-78) : *padestu:l* (zin nr. 20), *ijelant.u* (nr. 23), *geru.pen* (nr. 35), *mu:tn* (nr. 44), *tu:* (nr. 49), *də nu:n* (nr. 75), *mu:χu:* (moet goed, nr. 92), *verklu:ken* (nr. 96), *melkbu:r/tu:r* (nr. 99). In de aantekeningen (blz. 78) vinden wij nog *u* in de pln. : *də padenuk* en in de verkorting *bæ.røvuf* (barrevoets, nr. 69).

Even als te Dendermonde, hier ook, noch palatalizatie noch ontronding tot *i:* — Vbb. uit de Atlas : *zu.kə* (nr. 94), *ku:l* (nr. 95), *vu:rn* (nr. 97), *bru:r/muj* (nr. 98), *nuχru:n* (nr. 122). Ook zo in het werk van Fr. Vanacker (10) : *mæ.røvruχ* (blz. 23), *zæm bru:r* (blz. 74) e. a. meer. De Atlas kent slechts een enkele uitzondering, nl. *bi:k* (beuk).

De opnemingen van Prof. E. Blancquaert voor de Atlas van Klein-Brabant dateren uit de jaren 1920 en de Syntaxis van Dr. Fr. Vanacker uit omstreeks 1945.

(10) Syntaxis van het Aalsters Dialect.

Nemen wij nu het werk, ongeveer 30 jaar ouder dan de opnemingen van Prof. E. Blancquaert, nl. *Het Dialect van Aalst* (11) van Ph. Colinet, dan vinden wij, niet zonder verrassing, op blz. 29, 12/3° : **brir** (12), **bezi:kən**, **bi:kənut** (beuknoot), **grim**, **pri:vən**, **ri:rən**, **vi:gen**, **vi:rən**, **zi:t**. Maar Ph. Colinet zorgt dan onmiddellijk voor de ontgoocheling „Deze umlaut-vormen zijn zeer onvast en verdwijnen allengskens onder de invloed van het onderwijs”. Enkele, aldus Ph. Colinet, hoort men zo goed als niet meer, nl. : **brir** en **bezi:kən**, hij twijfelt nog aan : **ki:l** en **spilən** heeft hij „nooit gehoord”... Dus zegde men, volgens Ph. Colinet, in 1890 vooral : **bru:r**, **bezu:kən**, **ku:l** en **spu:lən**. Slaan wij er dan de Woordenlijst (blz. 255-301) op na, waar al de woorden met umlaut en ontronding tot i: een dubbelvorm krijgen met u:, ook **grim** (blz. 267) vinden wij op blz. 125 met een dubbelvorm tussen haakjes (**grum**), dan konkluderen wij dat het Aalsters, volgens Ph. Colinet, reeds overwegend u: gebruikte, maar ook nog u: en i: kende in 1896.

Ph. Colinet leert ons dat de i: (Ndl. *oe*) labiel en regressief is. Of men het „oanderwijs” de schuld mag geven van die evolutie, zoals Ph. Colinet op blz. 30 wel doet, laten wij voorlopig buiten beschouwing tot na het geografisch en historisch onderzoek.

Wat in verband met de toestand te Aalst vooreerst diende onderzocht was of er van omstreeks 1890 tot 1960 werkelijk nog slechts een enkel relict, nl. **bi:k** overblijft. Uit enkele enquêtes te Aalst blijkt, volgens onze zegslieden : 1° Er zijn te Aalst twee woorden uitsluitend met i:, nl. **bi:k** en **kæ:srit** (13); 2° Twee andere zegslieden, meubelmakers, zeggen steeds **vi:rn** en nooit **vu:rn**. Het aantal enquêtes opvoeren is nutteloos. Men zou zeker nog Aalste-

(11) Leuvense Bijdragen a^o 1896.

(12) Overzetting van ons in het Intern. fon. schrift.

(13) Z. Dendermonde, blz. 46.

naars treffen, die op hun beurt andere woorden met *i:* gebruiken, maar nooit twee vokalen voor één en hetzelfde woord. Wij staan feitelijk, zo wij van het heden in het verleden opklimmen steeds duidelijker voor twee tegenstrijdige groepen : enerzijds de *u:* sprekers en anderzijds diegenen, die *u:* in ettelijke woorden en *i:* in andere gebruiken. Dergelijke „tweetaligheid” heeft in Aalst eeuwen lang geduurd.

Voor de oudste periode hebben wij nog, volgens Ph. Colinet (14), de oude *u:* van *beuk* bewaard in : *bukwu.ə* (boekweit) en *bukabæ:rX* (pln. Beukhoutberg), maar voor geen enkel woord de tussenschakel : *y:*.

Gezien in het Aalsters taallandschap (kaart nr. 41 : zoeken) is de stad een schiereiland langs drie zijden omstuid door *y:/i:* plaatsen, langs het noorden verbonden met het westelijk gelegen *u:* gebied (15) door één enkele plaats, nl. Hofstade (Atl. Z.O.-VI., O. 59) (16) die helemaal met Aalst samenvalt uitgezonderd voor het woord *beuk* in : *bykənɔ:ɹt* (zin nr. 109). Hier hebben wij dus de *y:* schakel, die te Aalst ontbreekt.

Slaan wij er nu de teksten in de Atlassen op na dan treft ons hier eerst een uitzonderlijk geval nl. Wieze (O. 58, Atl. Kl.-Br., blz. 73-74) met *zuk* (zin nr. 93), *zu:kən* (nr. 94), *vu:ɹn* (nr. 97) maar : *brir/mi:X* (nr. 98), *b:kənɔ:t* (nr. 109). Wieze ligt noch in het *u:* noch in het *y:/i:* gebied. Al de andere plaatsen horen tot het *u:* of tot het *y:/i:* gebied. Lede (O. 46, Atl. Z.-O.-VI., blz. 91) heeft *u:/u.*, uitgezonderd : *bykənɔ:t* (nr. 109). Maken deel uit van het *y:/i:* gebied : Herdersem (O. 60, Atl. Kl.-Br., blz. 75-76), Moorsel (O. 62, Atl. Kl.-Br., blz. 79-80), Erpe (O. 52, Atl. Z.-O.-VI.,

(14) O. c., blz. 30, Aanm. 3.

(15) Z. Kaartje I, blz. 77.

(16) Lees : Atlas van Zuid-Oost-Vlaanderen d. Dr. E. Blancquaert en Dr. H. Vangassen.

blz. 106), Mere (O. 56, Atl. Z.-O.-Vl., blz. 111), Nieuwerkerken (O. 64, Atl. Z.-O.-Vl., blz. 126), Erembodegem (O. 65, Atl. Z.-O.-Vl., blz. 131), Denderleeuw (O. 148, Atl. Z.-O.-Vl., blz. 291), Teralfene (O. 155, Atl. Z.-O.-Vl., blz. 316), Hekelgem (O. 153, Z.-O.-Vl., blz. 311), Meldert (O. 66, Atl. Z.-O.-Vl., blz. 136). Niet zonder uitzonderingen ! Teralfene, overal *i:/i*, maar : *ky:lə* (nr. 94), Moorsel : *i:/i* en *ku:lə* (nr. 95), Erpe : *y:/y* en : *vu:rn* (nr. 94). Ook nog *muj* in andere *y:/i*: plaatsen. Steeds sporen uit de verschillende stadia in de evolutie *u: > y: > i:*, door contaminatie met naburige plaatsen.

Op grond van de teksten trekken wij in het Aalsterse de grens tussen het *u:* en het *y:/i*: gebied door van stip I. 263 (Denderbelle, z. boven Dendermonde, blz. 47) naar de stip O. 58 (Wieze) omdat, wij herhalen, die plaatsen noch tot het *u:* noch tot het *y:/i*: gebied behoren. Verder zijn er geen moeilijkheden meer, wij trekken de grens in het midden tussen de stippen door met links de *u:* en rechts de *y:/i*: plaatsen (z. Kaartje I).

Daar Aalst bijna gans omgeven is met *y:/i*: plaatsen mag aangenomen worden dat de Aalstenaars meer dan de Dendermondenaars onder de druk van de palatalizatie hebben gestaan. De talrijke inwijkelingen uit de *y:/i*: plaatsen hebben de reactie tegen de *y:* vertraagd maar niet kunnen remmen.

De Ndl. *û vóór r* ontrondde tot *i:*. Uit de Atlas van Kl.-Brabant : *zir/sti:rter* (nr. 100), *i:r* (nr. 101), *səki:r* (nr. 102). Ook zo in het werk van Ph. Colinet (17).

Geografisch is de toestand voor Ndl. *û vóór r* eenvoudig. Er is in het Aalsterse een duidelijke grens tussen het *y:* en het *i:* gebied (z. bv. Atlas, kaart nr. 46 : zuur).

Die lijn van de Ndl. *û vóór r* kan dus niet samenvallen

(17) O. c., blz. 29, (12), 2°.

in het Aalsterse met de lijn van de Ndl. *oe* in *zoeken* bv. (kaart nr. 41). Was de palatalizatie van de Ndl. *oe* volledig doorgedrongen dan zouden *zoet* en *zuur* zijn samengevallen en ontrond. Dit gebeurde slechts gedeeltelijk, er ontstond dus een dissociatie tussen enerzijds *bry:r/zy:t* en anderzijds *zy:r/my:r*. Die dissociatie begon reeds in de *y:* periode.

II. Spelling en Klankleer (18)

A. De Ndl. *oe*.

In Aalsterse archiefteksten is de gebruikelijke spelling *oe* : *van scoubroec* (J. v. Cl., RA. G., Hosp. D 1 nr. 4, a^o 1287), *biden versoeke* (Id., Begijnh., a^o 1296); *zoendinc. montsoene, broeder* (StA. A., nr. 1, fol. 15 r°, a^o 1430); *karren loeden* (Praet. v. laden — StA. A., Stadsr. nr. 25, a^o 1509-10) etc.

De Romaanse spelling *ou* is veel in gebruik : *beprouft* (J. v. Cl., Hosp., D 3, nr. 1, a^o 1289); *die men vourt* (vervoeren — StA. A., nr. 1, fol. 77 v°, a^o 1430); *prouuen van den biere* (Id., fol. 34 r°, a^o 1430); *roupende tallen quarfouren* (Fr. carrefour — StA. A., nr. 27, Stadsr. 1526-27); *cauterplouch, voetkensplouch* (StA. A., nr. 275/11, a^o 1631).

Voor de spellingen *oe* en *ou* heeft het Aalsters : *u:/u:/u* met tendens tot ontronding (z. vbb., blz. 51).

De *o*-spelling komt sporadisch voor, reeds in de XIIIe-XIVe eeuw : *broeder* (J. v. Cl., RA. G., Hosp., D 3, nr. 1, a^o 1289); *ene aelmossene* (Id., D 2, a^o 1302); *mechiel wituots lochten* (Id., D 1, nr. 19, a^o 1389); *nomen* (StA. A., nr. 1, fol. 11 r°, a^o 1430); *te vromessen* (Id., fol. 44 r°, a^o 1430);

(18) Bronnen : a) J. van Cleemput, Bijdrage tot de Kennis der Oorkondentaal te Aalst in de 13° en 14^e eeuw (Diss. Lic. Rijksuniversiteit Gent). b) A. RA., stadsr. (Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer, stadsr. Aalst). StA. A., stadsr. (stadsarchief Aalst, stadsr.). c) StA. A., nr 1 (Stadsarchief Aalst, nr 1, Peysboek, & 1430). d) StA. A., nr. 2 (Stadsarch. Aalst, nr. 2, Boek met den Haire 1490-1516). e) StA. A., nrs. 271-276 (Stadsarch. Aalst, nrs 271-276, Staten van Goed, a^o 1604-1640).

ghenoemd (Id., fol. 18 v°, a^o 1430); *trobelen tijt* (StA. A., nr. 271/4, a^o 1600); *van tsmoders wegghen, vornomden* (StA. A., nr. 271/20, a^o 1604); *twee plogghen* (Id., nr. 274, a^o 1628). In onmiddellijk verband met de *o*-spelling hebben wij nog de *oy*, vooral na *d*-syncope: *vloijende grondt* (StA. A., nr. 27, Stadsr. 1526-27); *van een roiije* (roede, landmaat — Id., nr. 271/22, a^o 1604); *twee voyeren* (karrevrachten — Id., nr. 271/29/3, a^o 1605).

Voor de *o*-spelling steeds *u*:*u* in het Aalsters (z. I Dialect, blz. 51), ook voor *oy*: *gujē* (Atlas, zin nr. 65), *kuj* (nr. 127), *ruj* (Ph. Colinet, o. c., blz. 286).

In het Aalsters is de *ō* samengevallen met de *oe*.

Na dit lokaal en geografisch onderzoek zou men allicht een overvloedig historisch materiaal verwachten, waaruit de palatalizatie van de Ndl. *oe* in het verleden sterk te voorschijn zou treden. Niettegenstaande het door ons onderzochte materiaal vrij aanzienlijk is en er dan ook weinig kans bestaat om door verder archiefonderzoek het aantal bewijsplaatsen aanzienlijk te verhogen, is het bewijsmateriaal eer gering te noemen, zelfs in bronnen, die sterk onder de invloed van het dialect staan.

Wel kan aangenomen worden dat Aalst reeds van in de XIVe eeuw de palatalizatie kent. Zo citeert J. van Cleemput (19) de volgende bewijsplaatsen: *ruerende* (a^o 1372) *brueksken* (a^o 1379), *rurende* (a^o 1381). Verder vonden wij nog in de XVe eeuw: *ruetene keerssen* (StA. A., nr. 1, fol. 73 v°, a^o 1430); *van quaden of zueren ruete* (Id., fol. 73 v°, a^o 1430); *truet* (StA. A., Rek. S. Jorisgilde, a^o 1461-62); *ruets, ruet* (StA. A., Stadsr., fol. 51 r°, 1490-1500). Voor de XVIIe eeuw: *een meijte bueken nasthoúdt* (StA. A., nr. 271/20, a^o 1604); *aen rúet* (Id., 271/23, 1604); *ruere(n)de ende*

(19) Z. voetn. nr. 18 a.

onrueren(de) (Id., a° 1604); *et gruen avúdt* (StA. A., nr. 276/122, a° 1637).

Opvallend is het herhaald voorkomen van *ruet*, bewijs dat Aalst reeds van ouds *ryt* zegde en het dan ook ontroonde met Ndl. *ú vóór r*. Het woord *beuk*, heeft in het Aalsters eveneens de ontronding (z. blz. 51 en boven : *bueken*).

Uit het archiefonderzoek blijkt dat er te Aalst een reactie was tegen die *y*: voor *u*:. De dubbelvormen voor Ndl. *oe* in het werk van Ph. Colinet (20) zijn vooral toe te schrijven aan de geweldige aangroei van de Aalsterse bevolking in de XVIIIe en vooral in de XIXe (en XXe) eeuw. De bevolking van Aalst steeg van 14.791 in 1829 tot 43.251 in 1956, hetzij een aangroei van 291,7 % (21).

Het aantal inwijkelingen is vrij hoog. Zo in 1880 waren er op 20.679 inwoners 7.223 inwijkelingen, in 1920 waren er op 34.581 inw. 6.828 buiten Aalst geboren. In 1940 waren er op 41.960 slechts 31.816 te Aalst geboren. Het is uitgesloten dat het Aalsters dialect, in de volgende generatie, reeds die toevloed assimileerde. Wij weten niet van waar al die „vreemdelingen” kwamen, als zeker mag nochtans aangenomen worden dat de naburige gemeenten een belangrijk contingent leverden. Aldus ontstonden — onder de ter plaatse geboren inwoners — talrijke dubbelvormen : *i*: nevens *u*:, die stilaan van generatie tot generatie verdwijnen. Dat de schooltaal hierbij een actieve rol speelt is zeer waarschijnlijk. Die *i*: (Ndl. *oe*!) werd beschouwd als „landelijk boers”, maar de *i*: voor Ndl. *ú vóór r* bleef! En ook de algemene tendens tot ontronding bleef gedeeltelijk behouden voor de Ndl. *oe* als (*u*:. z. blz. 51).

(20) Z., I Dialect, blz. 52.

(21) Aalst-Een eeuw Evolutie (L. v. Aalst, VIIIe jg., 1956, blz. 170-207).

B. Ndl. *û* vóór *r*.

De gebruikelijke spelling is *ue* en *uu/u* : *purlec*, *puurlec*, *puerlec* (J. v. Cleemput, Hosp., D 2, 1300, 1310, 1316); *durende* (Id., D 1, 1329); *gheduerende* (Id., D 1, a° 1356); *binden mueren* (A. RA., Stadsr., 1395-96); *int gheburte* (StA. A., nr. 1, fol. 17 r°, a° 1430) etc.

In twee woorden, nl. *vuur* en *duurte* is *ie/ye* de gebruikelijke spelling : *van viere te roepene* (A. RA., Stadsr., 1395-96); *mids der dierte* (StA. A., nr. 27, Stadsr., a° 1526-27); *vyer*, *vierwachters* (Id.).

Beide woorden, *vuur* en *duurte*, hadden reeds van ouds *i*: terwijl al de andere *û* vóór *r* vermoedelijk ontrondden in de XVIe-XVIIe eeuw. Voor die ontronding van *û* vóór *r* zijn er geen bewijsplaatsen in ons materiaal (z. Ninove, blz. 64).

Met de woorden *groen*, *roet*, *beuk*, *schuur* en *vuur* bekomen wij volgend schema :

	?-XIV ^e	XIV ^e -XVI ^e	XVI ^e -XX ^e
groen	..... u: (y:)	..... u: (y:)	.... u: (i:)
roet	..... } y:	..... y:	.... } i:
schuur	..... }		
vuur	..... i:	..... i:	.... }

N. — De haakjes wijzen op sporadisch optredende palatalisatie of ontronding.

Ninove (O. 152)

I. Het Dialect (Ndl. *oe* en *û* vóór *r*) (22)

Het Ninoofs heeft *u:/u/i:/i* voor de Ndl. *oe* :

1° *u:* bv. : *ru:pen* - *nem bu:r* (23).

(22) Volgens dissertatie v. d. s. (Vr. U. Brussel, a° 1927) : De Dialecten van Ninove en omstreken (met glossarium), 238 blz. + 83 kaarten.

(23) Valt samen met de Ndl. gerekte *o*.

2° u- Vóór de konsonanten *k, b, f, g, st, ts* (24) grup - **kluk** (sterk, gezond), **trubel - kluf** (holsblok), **genux - ust** (hoest), **kuf** (koets). Ook vóór *j* (*d*-syncope) : **pujer - muj - ærømuj** (armoede). Als verkorting van de u: bv. **a rupt'**.

3° i: in volgende woorden : **bi:k** (beuk), **brir - grim - ki:l - pri:vøn - ri:rn - kjæ:srit** (kaarsvet), **snir** (v. voorschoot, ook soms : schoenveter), **spi:ln - vi:gen** (zich gedragen), **vi:ln - vi:rn** (vervoeren), **vri:λ** (Fr. *tôt*), **vri:λ** (Praet. v. vragen), **vri:tn** (wroeten, bv. in : **də møl vritf**), **zi:kən - zit** (Fr. *doux*) (25). De verkorting is steeds i vbb. : **brirkə - kiltʃə - zikt** (zoek(t)) (3^e ps. Praes. en Imperatief).

De verkorting heeft de y-schakel tussen u: en i: niet bewaard, waarsch. onder de druk van de evolutie *ũ > i* (bv. in **brug**), een contrast met de verkorting van de *ó* bv. in **bymkə** — die de y wel bewaarde !

De logische evolutie is te Ninove u: > y: > i:. In de y: periode viel die Ndl. *oe* samen met Ndl. *ú* vóór *r*.

De Ndl. *ú* vóór *r* heeft overal de lange heldere Ndl. *ie* in : **dir - gəbir - mir - stir** (stuurs), **sXir/ski:r - sti:rn** (ww. sturen), **vir - zir/əzirəkə** (een zuurtje). De verkorting, een korte *i*-vokaal komt slechts voor in : **ə mirkən - ə virkən**.

Daar het samenvallen van beide vokalen volledig is kan de onmiddellijke voorganger van de i: (Ndl. *oe*) slechts y: geweest zijn.

Wat betreft de Ndl. *oe* (*zoet*) is onze stad, in tegenstelling met Dendermonde en Aalst, langs alle windstreken ingesloten door y:/i: plaatsen. Met een oogopslag ziet men in het Ninoofse van noord naar west, zuid en oost in de Atlas, kaart nr. 41 (26) : Denderhoutem (O. 150) **zi:kən**, Outer (O. 145) **zi:kən**, Aspelare (O. 144) **zi:kən**, Voorde (O. 219) **zy:kən**, Appelterre (O. 220), **zy:kən**, Pollare (O. 221) **zy:kən**,

(24) Cfr Aalsters : Ph. Colinet, o. c. blz. 31-32.

(25) Z. Dendermonde, blz. 46, voetn. 3.

(26) Komen niet voor in de Atlas : Appelterre, Pollare, Okegem.

Denderwindeke (O. 235) **zy:ken**, Meerbeke (O. 223) **zi:ken**, Pamel (O. 158) **zi:ken**, Okegem (O. 151) **zi:ken**.

Naar het westen bereiken wij slechts te Ophasselt (O. 217) het u:/u gebied. Toch is er reeds te Ophasselt een indringer — of relict? — nl. : **mam bry:re** (nr. 98).

Ninove zelf kende een sterke inwijking uit het oosten (Brabant) en was voor al de naburige plaatsen de Markt-plaats en dit reeds in de vroege middeleeuwen.

Het Ninoofse grensgebied gezien in het Z.-O.-Vlaamse en het West-Brabantse taallandschap vormt voor het woord *zuur* met talrijke andere i: plaatsen, een eiland in het y: gebied (z. Atlas Z.-O.-Vl., kaart 46) terwijl voor *duur* (kaart nr. 47) er in de Denderstreek geen sprake kan zijn van enige grens. Dit verschil tussen *zuur* en *duur* berust op een historische grondslag.

Voor de Ndl. *û* vóór *r* is er in de Denderstreek geen grens tussen West en Oost (z. kaartje II, blz. 76-77).

II. Spelling en Klankleer (27)

A. De Palatalizatie van de Ndl. *oe*.

De *o*-spellingen komen sporadisch voor in de XIIe-XIVe eeuw en ook soms nog later : *rubroc*, *viuerbroc* (RA. G., Abd. Ch., nr. 22, a^o 1165); *galterus de malbroc* (Id., a^o 1184), *brokes quod vulgo dicibatur opstal* (Id. a^o 1220) *vorgenomt* (Id. suppl., a^o 1311); *claus van rubroch* (A. RA., Rolr., nr. 2001, a^o 1335).

(27) Bronnen : RA. G., Abd. Ch., (Charters Abd. v. Ninove + Suppl.) — RA. G., Bisd. (Bisdom, Regel Hosp. Nin. 1300) — RA.G, Abd. Rek. (Rekeningen Abd. Nin.) — RA. G., Nin. nr. 386 (Kerkrekening) — RA.G., Abd. Pb. (Abdij Pachtboek) — RA.G., Nin. nr. 13 (Grondb. Nin. a^o 1653) — RA. G., Abd. nr. 60 (Grondb. 1645) — RA. G., nrs. 584. (Staten van Goed) — A. RA., Rolr. (Rolrek., Inv. Nélis) — A. RA., Tr. v. VI. (Tresorerie v. Vlaanderen) — A. RA., stadsr. (Rekenkamer, Stadsr. Nin.) — A. RA. Audiencie.

Die spellingen wijzen op oorspronkelijke nauwe verwantschap met de lange *o*-vokalen. Zoals boven bleek (I. Dialect) kent Ninove absoluut geen *o*-vokaal voor de Ndl. *oe*.

De eeuwen door is *oe* de gebruikelijke spelling : *adaem van rubroec* (RA. G., Abd., nr. 2, fol. 17 r°, a^o 1296) ; *biscopdoem. de broedere, coeyene scoen, elke wroeghe hem* (RA. G., Bisd. 1300) ; *van den goede* (A. RA. Tr. v. VI., nr. 1064, a^o 1360). De oudste stadsr. van Ninove (A. RA., a^o 1389-90) gebruikt uitsluitend *oe* : *van den vroen van dallen* (vroeden van de hal), *niet ghedoen en consten, hennen zoeten*, enz.

De Romaanse spelling *ou* komt veel voor : *curiam de robrouc* (RA.G., Abd. Ch., nr. 156, a^o 1230) ; *walterus de bettebrouc* (Id. nr. 268, a^o 1288) ; *te miins heren bouf* (A. RA., Tr. v. VI., S. I., nr. 1069, a^o 1370). Uit de stadsr. : *drouch* (1397-98), *te zouckene* (1524-25), *janneken tpoullierken* (1536-38) ; *alias couccouck* (1555-57), enz.

Wij kunnen de *ou* geen gebruikelijke spelling noemen omdat zij heel wat minder voorkomt dan *oe*, zo bv. in het testament van Jan Coevoet (RA. G., Abd. Ch., suppl., a^o 1330) : 21 × *oe* en slechts 5 × *ou*. Eigenaardig is het dat die *ou* vooral voorkomt vóór *k*, *g/ch* en *f* en voornamelijk in de woorden : *broek* (weide), *boek*, *koek*, *zoeken*, *genoeg*, *behoef*... Schuilt hier achter een reminiscentie van een variante in de uitspraak? Mogelijk wel(?), maar noch in het historisch materiaal, waarover wij beschikken, noch in het Ninoofs is er ook maar een enkel aanknopingspunt te vinden. Op ons maakt zij steeds de indruk : ontleend... verstaend. Van ouds kende de schooltaal voor die *ou* slechts de *u*: uitspraak, men schreef ook *oe* in plaats van *ou*, kende geen verschil tussen die *ou* en de Franse *ou*. In de loop van de XVIIe-XVIIIe eeuwen vermindert het aantal *ou* spellingen. Zij komen vooral nog voor in Franse woorden : *fourage* enz.

De sporadische *u/ue/ie* spellingen houden verband met de palatalizatie en de ontronding.

Hier volgt het bewijsmateriaal, chronologisch gerangschikt.

Latijnse charters : *allodium de trube* (RA. G., Abd. Ch., nr. 22, a° 1165) ; *walsbruc* (Id., nr. 142, a° 1225) ; *dombruc inter idenghem et lothe* (Id., nr. 210, a° 1248). In Nederlandse stukken : *huede har, behuedelec, zutelecke* (RA. G., Bisd., a° 1300) ; *arnoude van der wueren* (RA. G., Abd. Ch., a° 1317, schepenbrief v. Ninove) ; *arnoude van der vure(n)* (Id., a° 1331, Id.) ; 10 *ellen gruens lakens* (RA. G., Abd. Rek., a° 1427-28) ; *clutinghe* (Psn.) (A. RA., Stadsr. 1432-33) ; *te bruecel, wech te vuerne* (RA. G., Abd. Rek., a° 1434-35) ; *bruesseler* (A. RA., Stadsr. 1445-46) ; *den gruententers* (RA. G., Abd. Rek., a° 1451-52) ; *te brussele* (Id., a° 1457-58) ; 95 *ellen gruen* (Id., a° 1467-68) ; *maes suetinc, gheerd zuetincx* (A. RA., Stadsr. 1486-87). Beide bewijsplaatsen met *-ing* suffix, cfr. : *janne zoetin* (Stadsr. 1431-32) en : *geerde zoetincx, gheert zuetincx* (Id. 1504-05) ; *versueckene* (Id. 1492-93) ; *kuelvaten* (koelvaten in een brouwerij) (RA. G., Nin. nr. 635, a° 1524) ; *van 16 L. Rueten keersen* (RA. G., Nin., nr. 386, a° 1560-61) ; *leene tsvrue, Robbrecht de vrue* (de vroede) (2 ×) (A. RA., Audiencie, nr. 618/20, a° 1569) ; *tonderzueckene* (2 ×) (RA. G., Nin., nr. 584, a° 1583) ; *magdaleene van der buecken* (beuk) (RA. G., Nin., nr. 584, a° 1616) ; *naer vluseghem* (pln. Vloerseghem) (A. RA., Stadsr. 1618-20).

Niettegenstaande de oudste bewijsplaats : *Trube* (a° 1165) een ninofse pln. is en er wel kans is dat de scribent de lokale uitspraak heeft overgenomen, toch aarzelen wij om aan te nemen dat een plaatsje als Ninove, alhoewel het samen met de andere dendersteden en met Z.-O.-Vlaanderen tot aan het einde van de XIe eeuw deel uitmaakte van Brabant, in de XIIe eeuw de palatalizatie zou gekend

hebben, de Denderstreek ligt immers aan de westelijke rand van het palatalisatiegebied...

Voorzichtigheidshalve nemen wij aan dat de umlaut binnendrong in de XIIIe en vaste voet kreeg in de XIVe en XVe eeuw. Benevens de plaatsnamen treffen wij onder de bewijsplaatsen : *zoet, groen, voeren, zoeken, koel, roet en beuk*, die in het Ninoofs de *y*: hebben gekend, samenvielen met de *û* vóór *r* en samen ontrondden tot : *i*:

B. Ontronding van de *oe* en van de *û* vóór *r*.

De *oe* krijgt eerst een beurt.

De oudste, enigszins twijfelachtige bewijsplaats, vinden wij in de XVe eeuw : *te vierene* (vervoeren) (de *ie* is onduidelijk — RA. G., Abd. Rek., a^o 1464-65).

Een treffende bewijsplaats vinden wij in de plaatsnaam : De Triep (28) (groot stuk land te Ninove) : *allodium de trube* (RA. G., Abd. Ch., nr. 22, a^o 1165) ; *die men heet den trube* (RA. G., Abd. Ch., a^o 1351) ; *neven den truebe* (RA. G., Abd. Pb., a^o 1438). Na *e*-apocope ontstond de vorm met *p*-auslaut en dan schreef men ook wel : *den trueppe* (RA. G., Ab. Pb., a^o 1525) ; *den truup* (Id. 1540). Daar niemand nog iets begreep van die benaming (29), nam de schrijftaal de in de volkstaal heersende uitspraak over : *den triep* (RA. G., Kaart en Pl., nr. 527, a^o 1621) ; *den triepmersch, triepveldt* (RA. G., Abd., nr. 60, a^o 1645) ; *den triepgracht* (RA. G., Nin., nr. 13, a^o 1653). Verder steeds *Triep* en ook wel *Triepen*.

Daar de eerste *ie*- vorm dateert uit het begin van de

(28) Z. ook : Land van Aalst, jg. 1, 1949, blz. 25.

(29) Cfr Förstmann, O. I. K. 747 : Drub, psn., man van kleine forse gestalte. In I. P. K. 421 : Drubo, misschien voor Druthald, Drudbert — Welke nu ook de ware oorspronkelijke vorm en betekenis mogen geweest zijn, hier geldt slechts het feit dat het Ninoofs de vokaal assimileerde met de evolutie van de : *u*:>*y*:>*i*:

XVIIe eeuw mogen wij aannemen dat de ontronding van de *oe* reeds voltrokken was in de loop van de XVIe eeuw. Zij begon waarschijnlijk reeds in de XVe eeuw (z. boven : *vierene*).

Hier nog enkele bewijspplaatsen uit de XVIIe eeuw : *witte ende grienen vesschoet* (Ninoofs : *witē ænj grimē vssχøt*. Bet. XVIIe eeuw : witte en groene stof voor voorschoten), *grienen rock, grienen, grien* (R.A. G., Nin., nr. 310, a^o 1673).

Voor de *û* vóór *r* dient er een onderscheid gemaakt tussen die woorden, die van ouds reeds *ie* hadden — en dit heeft niets met Brabantse invloed te maken ! — en de woorden als *zuur, uur, muur* e. a. die heel wat later ontrondden.

Tot de eerste groep — volgens het Ninoofs archief — behoren : *vuur, sturen* en *duur* : *verdierden* (Praet. van verduren, een bod doen) (A. R.A., Stadsr., 1389-90) ; *een diere tijd* (Id., a^o 1409-10) ; *bestieren* (Id., 1424-25) ; *vier-besienders* (opzichter — Id., 1515-16).

De woorden die later ontrondden hebben als gebruikelijke spelling *ue/u* : *huushueren* (A. R.A., Stadsr., 1389-90) ; *scure* (Id., 1397-98), etc.

Van de ontronding van de *û* hebben wij slechts een enkele bewijspplaats uit de XVIIe eeuw : *hofstede met een schierken* (R.A. G., Nin., nr. 508, a^o 1688). Maar de bewijspplaatsen voor Ndl. *oe* (z. boven) gelden natuurlijk ook voor de ontronding van de *û* vóór *r*.

Op grond van het Ninoofs en van historisch materiaal bekomen wij voor Ninove volgend schema :

	?-XIV ^e	XIV ^e -XVI ^e	XVI ^e -XX ^e
groen	.... u:y:	} y:	} i:
schuur	.... y:		
vuur	... ir		

Geraardsbergen (O. 228)

I. Het Dialect

Te Geraardsbergen hebben wij hetzelfde verschijnsel als in de andere Dendersteden. De Ndl. *oe* is er gewoonlijk kort vóór bepaalde(?) konsonanten en konsonantische complexen als *st*, *ts* en *pt*. Vbb. uit de Dialektatlas van Z.-O.-VI. (blz. 416-420) en volgens een aanvullende enquête : *ɛŋɛlantu* (-doet, zin nr. 23), *ɔpdun* (nr. 38), *nə klukən* (nr. 43), *kmust* (nr. 96), *kuf* (koets), *rupt* (Praes. 3^e ps. enk.). Ook vóór *j* (*d*-syncope) : *tfujər* (nr. 97), *e.Xujə* (nr. 125), *mujər* (moeder).

Voor de lange en halfange *oe* hebben wij volgende vbb. in de Atlas : *tu*. (nr. 49), *ve:r dnu:m* (nr. 75), *ut* (hoed, nr. 93), *bu:r/tu:r* (nr. 99).

Het Geraardsbergs kent de palatalizatie van de *oe*. Volgens de Atlas : *zyktif* (nr. 93), *zykən* (nr. 94), *bry:ɔrə* (nr. 98), *bykən:ɔt* (nr. 109), *nəXryən* (nr. 122). Bij een aanvullend onderzoek bleek dat benevens de in de Atlas vermelde woorden het Geraardsbergs ook nog : *vry:ɛn* (wroeten), *bry:ɔrkən*, *kə.sry:ɛtə* (kaarsroet), *təskydəkif* (het weder is koelekens) kent ; maar geen *y:* (cfr. Ninove blz. 59) in : *ru:r:n*, *spu:ɔ.ln*, *zu:t*, *vu:ɔ.ln*, *vu:r:n* (Atlas, nr. 97), *pru:vən*, *vu:ɔgən* (zich gedragen).

Er is over die *u:ɔ/y:ɔ* nog meer te zeggen. Uit een artikel van Fr. van Coetsem (30) blijkt dat Geraardsbergen ook *zute* naast *zyte* en *zukən* naast *zykən* en : „het lagere volk *vy:r:n* naast het gewone *vu:r:n* van het burgerdialekt” kent. Dit is echter niet het geval met bv. *groen* en *vroeg*. (Tot daar Fr. van Coetsem).

Als men nu de Atlas, de aanvullingen van onze zegsman en de mededeling van Fr. van Coetsem vergelijkt dan blijkt

(30) De Adverbia van Tijd *dan* en *toens* in een Groep Zuid-Oost-vlaamse Dialecten (Leuv. Bijdr., XXXVII, 1947, blz. 22 en 23).

onmiddellijk de heersende verwarring, in dit geval, onmiskenbaar teken van een nieuwe evolutie. Er is slechts een conclusie mogelijk : De palatalizatie is te Geraardsbergen labiel en regressief.

Vermelden wij hier nog terloops de ontronding : $y\epsilon./y\epsilon$. Het verschijnsel is niet beperkt tot de $y./y$, maar dezelfde tendens hoorden wij in : *voelen* e. a. (z. boven, aanvullende enquête). Ook voor δ en δ , in de Atlas : (nr. 48) e. a. Ook dit verschijnsel is labiel en regressief.

Geografisch bekeken (Atlas Z.-O.-Vlaanderen, kaart nr. 41 : zoeken) ligt de stad dicht tegen de grens van het u :gebied, terwijl al de plaatsen op de rechteroever van de Dender en verder naar Brabant toe $y:/y$ -plaatsen zijn. Bemerken wij op de linkeroever slechts één plaats met $y:/y$., nl. Overboelare (O. 230). Te Everbeek (O. 212), Parike (O. 211) belanden wij reeds in het $u:/u$. gebied. Maar hier ook zijn er relikten ! Zo heeft Everbeek : *bry.re* (nr. 98) en *byken o.t* (nr. 109), ook Parike (blz. 376) heeft : *byk*.

Het palatalizatiegebied strekte zich vroeger waarsch. verder uit naar het westen. Dit blijkt op het Kaartje II (31) ontworpen door Fr. van Coetsem volgens ter plaatse opgenomen materiaal. Het overbekende *tyf* (toens) gebruikt men nog in zeven plaatsen ten westen van de stad. nl. Zalardingen (O. 213), Goeferdingen (O. 229), Nederboelare (O. 227), Deftinge (O. 216), Parike (O. 211), S. Martens-Lierde (O. 209) en S. Maria-Lierde (O. 214).

Dus niet alleen in de stad zelf maar geografisch is er ook regressie. De door ons getrokken grens (z. Kaart I) tussen het $u:/u$ en het $y:/y$ gebied verschuift langzaam naar het oosten. Ze kan ook afbrokkelen en totaal verdwijnen... Dit ligt in een ver verschieft.

(31) Fr. van Coetsem, o. c., blz. 24-25.

Wat nu de *û* vóór *r* betreft kunnen wij zeer kort zijn. Voor *vuur* en *duur* (Atlas Z.-O.-VI., blz. 416-420) : *vi:r* (nr. 104), *di:r* (nr. 112). Het woordje *sturen* is waarsch. weinig of niet in gebruik te Geraardsbergen(?). Voor de andere *û* woorden hebben wij : *zy:r* (nr. 100), *y.rə* (nr. 101), en : *my:r*.

Er is contaminatie tussen de palatalizatie van de *oe* en de *û* vóór *r*. Beide vokalen zijn niet volledig samengevallen (cfr. *zy:ken* en : *zy:r*). Maar vóór *r* : *bry.rə* en : *zy:r*.

Geografisch is er voor *duur* en *zuur* geen grens tussen Oost en West in het Geraardsbergse.

En thans krijgt het historisch onderzoek zijn beslag.

II. Spelling en Klankleer (32)

Einde XIIIe en in de loop van de XIVe eeuw vinden wij sporadisch *o*-spellingen, vooral in de woorden *doen* en *noemen* : *te done* (J. v. Cl., Afs., nr 26, a^o 1293) ; *vorghenompt* (Id., Fotoc., a^o 1307) ; *te done* (J. v. Cl., a^o 1312) ; *sgonsdaech* (Id., Afs., nr. 63, a^o 1322) ; *puere almosenen* (Id.; Afs., Hosp., nr. 67, a^o 1323) ; *te done* (Id., Fotoc., nr. 184, a^o 1358) ; *voornomt* (Id., Fotoc., nr. 210, a^o 1364) ; *te neder bolaer* (A. RA., Stadsr. 1392-93). De *o*-spelling wordt zeer zeldzaam in de XVe eeuw : *de wittebroders stede van bruesele* (RA. G., Hosp., nr. 5, fol. 13 r°, a^o 1406) ; *slogh* (Praet. v. slaan — A. RA., Stadsr. 1424-25) ; *broders* (× ×) (A. RA., Stadsr. 1500-01).

Voor die *o*-spelling geldt dezelfde aanmerking als voor de andere dendersteden (z. blz. 49, 56, 60-61).

De *oy*-spelling houdt onmiddellijk verband met de *o*-spel-

(32) Bronnen — Kwamen vooral in aanmerking : a) Schepenbrieven v. Geraardsbergen (Afschriften en fotocopieën van Drs. J. v. Cleemput. b) A. RA., stadsr. (Alg. Rijksar., stadsr. v. Geraardsb.) c) RA. G. Hosp. (Hosp. v. Geraardsb., Inv. Devos). d) RA. G., Ger. nrs : 1167-1168 (Bewijsstukken bij stadsr.) e) RA. G., Ger. nrs 412-447 (Staten van Goed).

ling : *snoyen, janne den koyere* (RA. G., Hosp., nr. 8, fol. 14 r°, a^o 1414-1415) ; *te verschoyene* (A. RA., Stadsr. 1465-66) ; *gheuloyt* (Id., a^o 1472-73) ; *ghesnoyet* (Id. 1550-51).

De gebruikelijke spelling is van in de XIIIe eeuw *oe* : *de scoesuttere, vorghenoemt* (J. v. Cl., Afs., nr. 33, a^o 1295) ; *van den broeke, te doene* (Id., nr. 40, a^o 1306) ; *gillis zoetemont* (Id., a^o 1372) ; *van den coe gheresen, eenen snoec, te voerne* (A. RA., Stadsr., a^o 1392-93) etc.

De Romaanse spelling *ou* is vooral in gebruik vóór *c/k/ck* — *ch/gh* : *jan van maercbrouc* (J. v. Cl., Fotoc., a^o 1358) ; *van den broucke* (A. RA., Stadsr. 1392-93) ; *jan soutins* (Id., a^o 1398-99) ; *woughen* (Praet. v. wegen — RA. G., Hosp., nr. 7, fol. 16 r°, a^o 1413-14) ; *droughen* (Praet. v. dragen — Id., a^o 1414-15) ; *ten versouke* (Id., a^o 1420-21) ; *ontgrouf* (Praet. v. ontgraven — A. RA., Stadsr., a^o 1450-51) ; *van der vrouchmessen* (RA. G., Hosp., nr. 72, a^o 1515-1516), *ghevourt* (A. RA., Stadsr., 1525-26), enz.

Voor beide spellingen heeft het Geraardsbergs, in de meeste gevallen *u:/u./u* of : *y./y./y* (bv. in *zoeken*).

Hier nu volgen, chronologisch gerangschikt, de bewijspplaatsen van de palatalizatie van de Ndl. *oe* :

vorenghenumt (5 ×), *ihans vrueden huus* (J. v. Cl., RA. G., S. Adr., DI, nr. 58, a^o 1312) (Cfr. : *jhan de vroede* — Id., a^o 1314) ; *dat pieters ketelbueters was* (RA. G., S. Adr. Ch., D I, nr. 65, a^o 1320) ; *2 capune* (RA. G., Hosp., nr. 1, fol. 9 r°, a^o 1328) (Cfr. : *2 capoene* — Id., nr. 1, fol. 8 v°, a^o 1328) ; *gheertruden rulins* (Id., nr. 1, fol. II r^o, a^o 1328) (Cfr. : *griele roelofs* — Id., fol. II r^o, a^o 1328) ; *dat was hannekiins ketelbuters* (Id., nr. 1, fol. XIX r^o, a^o 1328) ; *capune* (2 ×) (Id., nr. 1, fol. VIII r^o, 1328) ; *jan zuetin, ydin zuetins* (J. v. Cl., Hosp., nr. 160, a^o 1353) ; *gheraert naucruke de ketelbuut(er)e* (Id., Afs., nr. 129, a^o 1393) ; *capune, capuun* (RA. G., Hosp., nr. 4, fol. 14 r°, a^o 1401) ; *van coele capprune* (RA. G., Hosp., nr. 7, fol. 4 v°, a^o 1413-

14) (Cfr. : *jan caproen* — Id., nr. 5, fol. 10 r°, 1406); *mahieu de Rupere* (33) (RA. G., Hosp., nr. 7, fol. 20 r°, a^o 1413-1414); *janne bruekelins* (34) (RA. G., Hosp., nr. 8, fol. 3 r°, a^o 1414-15); *van 5 verkene te huedene* (Id., nr. 8, fol. 13 r°, 1414-15); *vluerseghem* (pln. : Vloerseghem) (Id., nr. 8, fol. 14 v°, 1414-15); *joese den ketelbueterere* (Id., nr. 9, fol. 14 v°, 1415-16); *jan de Rupere* (Id., nr. 9, fol. 24 r°, 1415-16); *mahieu de rupere* (Id., nr. 16, fol. 3 r°, 1425-26); *van her jan suetins stede* (Id., nr. 19, fol. 7 r°, 1429-30); *den witte cappruuns* (Id., nr. 21, fol. 9 r°, 1430-31); *raessen suetins* (A. RA., Stadsr. 1450-51); *rueten keerssen, van sgodshuus ruete, van zueten vissche* (U. B., Rek. Hosp., a^o 1451-58) (35); *van ruete* (A. RA., Stadsr. 1459-60); *rupen* (Id. 1462-63); *jan zuetemont/jan zoetmont, 10 pont ruets* (×), *adriaen grueninc, janne den brueselere* (Id., a^o 1463-64); *jan zuetemont* (××), *ruetene keerssen* (Id., a^o 1464-65); *van tgodshuus ruete* (U. B., RA. G., Hosp., a^o 1475-76), *rueten kerssen* (A. RA., Stadsr. 1468-69); *4 pont ruets, janne zuetemont* (Id., a^o 1472-73); *te brucssele* (Id., a^o 1492-93); *van 2 pondt Ruete(n) kerssen* (Id. 1500-01) (Cfr. : *Roeten kerssen* — Id., 1501-02); *jan clutinc* (Id., 1503-04); *in de(n) huneg(em) m(er)sche dat de v(er)kene om ghewruet hadde(n)* (Id., a^o 1504-05); *van rüete ende smer* (Id., 1539-40); *van een(en) büeck* (= beuk) (Id., 1561-62); *vluerseghem* (RA. G., Ger., nr. 777, a^o 1603-04); *vlüeseghem* (Id., nr. 641, a^o 1607-08); *een cuelvat* (koelvat in een brouwerij — RA. G., Ger., nr. 445, a^o 1615); *vlüeseghem* (Id., nr. 641, a^o 1619); *gruenen* (Id., nr. 446, a^o 1654).

Van de vermelde bewijsplaatsen zijn nu nog met y./y/y

(33) Het gaat hier natuurlijk om de stadsroeper en waarsch. ook wel om de nachtwaker, die roept : „bewaar u licht ende u vier wel”.

(34) Broek?

(35) Lic. U. Bovendaerde, Bijdrage tot de kennis der Oorkondentaal te Geraardsbergen in de XVe eeuw — Dissert. Rijksu. Gent).

in gebruik : *zoet* (7 × met *ue* spelling), *roet* (12 ×), *groen* (2 ×), *wroeten* (1 ×), *beuk* (1 ×), *koel* (1 ×). Andere zijn uit de woordenschat verdwenen (bv. *kaproen*) of hebben nu : u:/u.. Er zijn in totaal, in ons materiaal, een vijftigtal bewijsplaatsen, waaronder een twaalfstal uit de XIVe en een dertigtal uit de XVe eeuw. Het aantal vermindert in de XVIe en XVIIe eeuw !

Conclusie : De palatalizatie was te Geraardsbergen reeds binnengedrongen in de XIVe eeuw en was — waarschijnlijk — reeds regressief in de XVIe-XVIIe eeuw (z. gering aantal bewijsplaatsen in de XVIIe eeuw).

Er is nog een „voorloper” van de ontronding *y* : > *i* : nl. in : *ghrien ende ghelewe* (RA. G., Ger., nr. 641, a^o 1609-10) en — van dezelfde hand — nog 2 × *grien* (Id., a^o 1607-08). Maar Geraardsbergen hield zich doof en bleef dan maar bij de *y*/y .

Over de „ontronding” *u*./y. kan het historisch onderzoek ons niets leren.

In archiefteksten heeft de *û* vóór *r* *ie*-spelling in twee woorden : *diercost* (vestingtoren te Ger. — *dier* = *duur*) (A. RA., Stadsr. 1407-08) ; *an den diercost* (Id., a^o 1448-49) ; *met groeten viere* (Id., a^o 1458-59),; *omme 1 vier te maekene* (Id., a^o 1525-26) ; *een vierschippe* (*vuurschup* — RA. G., nr. 445, a^o 1624). *Vuur* heeft steeds *ie*-spelling, terwijl *duur* in de pln. *Diercost* steeds *ie* en in *duurte* gewoonlijk *ie* heeft.

Voor al de andere woorden is de gebruikelijke spelling *ue* en *u* : *te duerne* (J. v. Cl., fotoc. a^o 1305) ; *met den scurkine* (Id., Afs., a^o 1331) ; *dwurende* (Id., Afs, a^o 1332), etc.

De spelling *eu* in plaats van *ue*/*u* is uiterst zeldzaam : *de ghebeure* (geburen — J. v. Cl., Afs, nr. 74, a^o 1332).

Voor de Ndl. *û* vóór *r* blijft Geraardsbergen bij het oude. (z. I. Dialect).

Ons chronologisch schema voor Geraardsbergen ziet er uit als volgt :

	?-XIV ^e	XIV ^e -XVI ^e	XVI ^e -XX ^e
groen	u:/y:	y:	y ^u /y ⁱ /y
schuur	y:	y:	y:
vuur	i:	i:	i:

* * *

Zo wij nu een beknopt overzicht maken van ons grondig onderzoek voor de vier Dendersteden dan constateren wij :

1° De palatalizatie van de Ndl. *oe* was reeds in de XIVe eeuw binnengedrongen in de Dendersteden.

2° De evolutie u: > y: (Ndl. *oe*) stuitte op tegenstand te Dendermonde en te Aalst. De reactie, met de ruggesteun van de schrijftaal, gelukte er in — op enkele geringe uitzonderingen na — in de moderne tijden de u: terug aan de macht te brengen.

3° De evolutie u: > y: (Ndl. *oe*) gelukte volkomen te Ninove en te Geraardsbergen. Niet alleen hield zij stand te Ninove maar evolueerde dan nog tot i: in de XVIe-XVIIe eeuw. Te Geraardsbergen gelukte de palatalizatie er niet in zich volledig tot op heden te handhaven, evolueerde niet verder naar i:, brokkelde af in de moderne tijden, maar toch staat Geraardsbergen, wegens de palatalizatie, aan de zijde van Brabant (z. kaart, I).

4° Geografisch bekeken is de palatalizatie van de *oe* labiel en regressief. De grens tussen het Westen (u:) en het Oosten (y:) lag vroeger meer westwaarts dan thans. De grens verschuift stilaan naar het oosten (of beter : zij kwijnt weg).

5° De evolutie *y*: > *i*: (Ndl. *û* vóór *r*) kende van in de XVIe-XVIIe eeuw een volledig succes te Dendermonde, Aalst en Ninove. Geraardsbergen bleef bij de *y*:. Er is echter voor dit verschijnsel *y*: > *i*: geen sprake van grens tussen West en Oost in de Denderstreek, want de *i*: (Ndl. *oe*) en de *i*: (Ndl. *û* vóór *r*) zijn eilanden in het *y*: gebied.

* * *

Op ons kaartje I trokken wij de grens tussen de *u*: (Ndl. *oe*) ten westen en de *y*: (Ndl. *oe*) ten oosten. Dit is de enige grenslijn tussen Vlaanderen en Brabant. De *i*: voor Ndl. *oe* is secundair. Het *i*: gebied, gezien van uit de Denderstreek, is een interne brabantse aangelegenheid.

Maar er is niet alleen de *i*: in het Westbrabants *y*: gebied, er is nog de *ø*: voor de Ndl. *oe* en *û* vóór *r* in het Brusselse. Zo wij bij herhaling er de nadruk op legden dat de *y*: in de Denderstreek uit Brabant komt dan moeten wij nog bewijzen dat het aangrenzende Brabant vroeger — tot in de XVIe eeuw — een zuiver *y*: gebied was. Hiervoor zijn bewijzen te over in de dialecten en in archiefbronnen.

Wij onderzoeken hier vooral het Brusselse daar die streek van overwegend belang is voor de Denderstreek.

Brussel (P. 65, Vl.-Br., blz. 199-200) (36) heeft voor Ndl. *oe* (zoeken) en Ndl. *û* vóór *r* (zuur): *zø:kən* (zin nr. 68), *zyk/zyktif* (nr. 93), *zø:kə* (nr. 94), *membraø.i* (nr. 98), *zø:r* (nr. 100), *ø:r* (nr. 101), *noχrø:m* (nr. 122). Uit *zyk* en *zyktif* blijkt onmiddellijk dat Brussel vroeger *y*: heeft gekend (37).

(36) P. 65, Atlas van Vlaams Brabant d. H. Vangassen, teksten, blz. 199-200.

(37) Hetzelfde vb. bij : Dr. G. Mazereel, Klank- en Vormleer van het Brusselsche Dialect, blz. 44, nr. 78, a) en voor *û* vóór *r* : *myrke* Ook : Dr. A. van Loey, Historiese Lange-vokaal verschuivingen in het Brusselse dialect (Handel. K. Comm. Top. en Dial., VII, blz. 313).

Met een blik op de kaart nr. 41 (Atlas Vl.-Br.) constateert men onmiddellijk dat Brussel het hart is van een *ø*: gebied, dat zich over ruim veertig plaatsen, gelegen in een kring rond de hoofdstad, tot aan de taalgrens, uitstrekt.

Vergelijken wij nu met kaart nr. 46 : (*dun en*) *zuur* dan zien wij dat *zø:kən* en *zø:r* precies hetzelfde gebied dekken. Hieruit concluderen wij dat de evolutie van *zoeken* en *zuur* van *y*: naar *ø*: een synchronisch verloop heeft gekend. *zy:kən* en *zy:r* vielen samen en werden *zø:kən* en *zø:r*.

Een taalgeografisch uitstapje langs de rand van het Brusselse *ø*: gebied kan ons heel wat leren en ook nog meer relikten aan het licht brengen uit de *y*: periode. Stippen wij reeds aan — om nutteloze herhalingen te vermijden — dat niet alleen Brussel, maar ook al de *ø*: plaatsen de verkorting *zyk(t)* gebruiken.

Wij begeven ons op weg van uit Ninove (O. 152, Atl. Z.-O.-Vl., blz. 306) langs de weg op Brussel, onderweg noteren wij Meerbeke (O. 233, Z.-O.-Vl., blz. 436), Pamel (O. 158, id., blz. 331) en Wambeek (O. 161, id., blz. 336) met *i*: voor *zoeken* en *zuur*. Zij kennen geen *ø*: indringers en zelfs geen verkorte *y*: (= Ninove). Nu bereiken wij *y*: plaatsen. Ten zuiden van de weg op Brussel ligt S. Martens Lennik (O. 245, Vl.-Br., blz. 85). In die plaats wacht ons de eerste verassing(?). Men zegt er wel *zy:t* - *zy:kən* - *zy:r*, maar... daar is ook de wijd en zijd bekende brusselse indringer : *brø:*. en ook : *mø:λ*. Verder Schepdaal (O. 175, Vl.-Br., blz. 77) hoort bij *y*: maar zegt reeds : *brø:r* (merk hier de *r*) en *zø:r*.

Wij naderen Brussel. Dilbeek is het volkomen eens met de hoofdstad. Dit zou a fortiori moeten gelden voor Anderlecht (O. 178, Vl.-Br., blz. 81) en toch vinden wij hier, aan de poort van Brussel, een relik, nl. *vy:rə* (nr. 97) uit de *y*: periode.

Wij zwenken links en aan de oude weg Brussel-Gent

bereiken wij S. Agatha-Berchem (O. 173, Vl.-Br., blz. 69), overwegend *ø*: met *y*: relikten : *zy:tən* (nr. 68), *zy:kə* (nr. 94). Rechts van de weg : Ganshoren (O. 174, Vl.-Br., blz. 73) steeds *ø*: maar de verkorting van *y*: in : *zykt* heeft stand gehouden.

Naar het noorden toe, aan de weg Brussel-Antwerpen : Strombeek-Bever (P. 59, Vl.-Br., blz. 185) overwegend *ø*: : en relikten : *zy:tən* (nr. 68), *nɔχry:m* (nr. 122).

Naar het oosten, aan de weg Brussel-Mechelen : Machelen (P. 61, Vl.-Br., blz. 191) niets dan *ø*:. Verder naar het oosten, rechts van de weg Brussel-Haacht : Steenokkerzeel (P. 70, Vl.-Br., blz. 221) : *y*: en *ø*: — *zy:tən* (nr. 68), *zø:ke* (nr. 94), *vy:rə* (nr. 97), *brø:i* (nr. 98), *zy:r/stø:rtər* (nr. 100), *yr* (nr. 101), *nɔχry:m* (nr. 122)... Heterogene toestand ! Het oude wat dichter bij het nieuwe *ø*:, het nieuwe heeft nog iets van het oude *y*: en *brø:i* wijst ons naar Brussel.

En nu naar de wegen Brussel-Leuven. Erps-Kwerps (P. 73, Vl.-Br., blz. 225) weer *y*: en *ø*: — waaronder, natuurlijk : *brø:i* (nr. 98). Kortenberg (P. 76, Vl.-Br., blz. 229) heeft het Brussels *brø:i* als *bry:i* — assimileert aldus op zijn manier — en in de andere nommertjes : *y*:. Juist hetzelfde te Bertem (P. 79, Vl.-Br., blz. 231) en te Melsbroek (P. 13, Vl.-Br., blz. 119). Te Veltem-Beisem (P. 71, Vl.-Br., blz. 227) heeft men : *zy:tən* (nr. 68), *sy:kə* (nr. 94), *vy:rə* (nr. 97), maar ook reeds : *brø:i* (nr. 98), *mø.əχ* en *nɔχrø:n* (nr. 122).

Aan de oude weg Brussel-Leuven, te Leefdaal (P. 81, Vl.-Br., blz. 233) is de toestand ongeveer dezelfde als te Steenokkerzeel (z. boven) : *zy:tən* (nr. 68), *zyk* (nr. 93), *zy:ikə* (nr. 94), *vø:rə* (nr. 97), *brø:i* (nr. 98), *zø:r* (nr. 100) *sty:rt* (nr. 100), *y:r* (nr. 101). De fonetische evolutie is op weg naar *ø*:. De vokaal schommelt tussen *y*:, een meer open *y*: en een meer gesloten *ø*:. Het acoustisch beeld is voor de toehoorder niet meer precies door tekens weer te

geven. Theoretisch is de chronologische evolutie : $y: > y: > \text{ø}:$: $\text{ø}:$. Alhoewel Leefdaal dichterbij Leuven ligt dan bij Brussel, heeft het nooit de Leuvense $i:$ (in *zoet* en *zuur*) gekend. Het luisterde en luistert liever naar Brussel.

Voegen wij er ten slotte nog aan toe dat te S. Pieters-Leeuw (O. 250, Vl.-Br., blz. 91) $v\text{ø}.r\text{æ}$ en $v\text{y}.\text{æ}r\text{n}$ nog schijnbaar vreedzaam samenleven (Merk : de apocope!).

Het grondig onderzoek, van dit Brabantse $\text{ø}:$ gebied verschuiven wij naar later. Het was er ons slechts om te doen aan te tonen dat de onmiddellijke voorganger van die $\text{ø}:$ de $y:$ was. De talrijke relikten uit de $y:$ periode zijn overtuigend genoeg. Uit archiefbronnen beschikken wij over een massa bewijsplaatsen.

Zie het indrukwekkend aantal bewijsplaatsen met ue/u spelling voor Ndl. oe in het werk van Dr. van Loey (38). Voeg daarbij de honderden bewijsplaatsen van de XIVe tot de XVIIe eeuw in ons werk (39).

Ook voor het $i:$ gebied in het Leuvense geldt de evolutie $y: > i:$. De historische bewijzen zijn even talrijk als voor Brussel (40). Te Mechelen was het zoals te Brussel $y: > \text{ø}:$ (41). En te Antwerpen bleef het bij de $y:$ voor Ndl. oe (zoeken) en $\acute{u}$ vóór r (42).

Duidelijker kan het niet : Het Brusselse, het Leuvense, het Mechelse en het Antwerpse vormden vroeger een zuiver $y:$ gebied. Dit alleen is van belang voor de Denderstreek. Van uit Brabant drong de palatalisatie in de Denderstreek. Maar wanneer?

In het werk van Dr. A. van Loey zijn er talrijke bewijs-

(38) O. c., bewijsplaatsen : blz. 102 tot 124. (Bewijspl. XIIIe en XIVe eeuw).

(39) Bouwstoffen tot de historische Taalgeografie van het Nederlands-Hertogdom Brabant (v. Brussel, blz. 259-308).

(40) Idem, blz. 531-644.

(41) Idem, blz. 645-746.

(42) Het Antwerpsch Dialect door H. Smout (Bl. 24-25).

plaatsen uit de XIIIe en ook nog uit vroeger tijden. Ook in de Denderstreek zijn er reeds bewijsplaatsen uit de XIIIe-XIVe eeuw, zelfs één vb. in een pln. uit de XIIe eeuw! Bij ontstentenis van overvloediger materiaal voor de Denderstreek is het ons onmogelijk precies te bepalen in welke eeuw de palatalizatie binnendrong. Daar de palatalizatie reeds te voorschijn treedt in het oudste materiaal staat het vast dat zij aan de oevers van de Dender zeer oud is, veel ouder dan de „diftongering” van de *i* en de *ú* (Ndl. *ui*).

Kaart II geeft ons een nauwkeurig beeld van de *i:* (voor Ndl. *oe* en voor *ú* vóór *r*). Beide *i:* eilanden dekken mekaar niet volledig zoals wij reeds zagen bij de behandeling van Dendermonde en Aalst. Een nader onderzoek van de *i:* eilanden in het *y:* gebied valt hier buiten bestek (43).

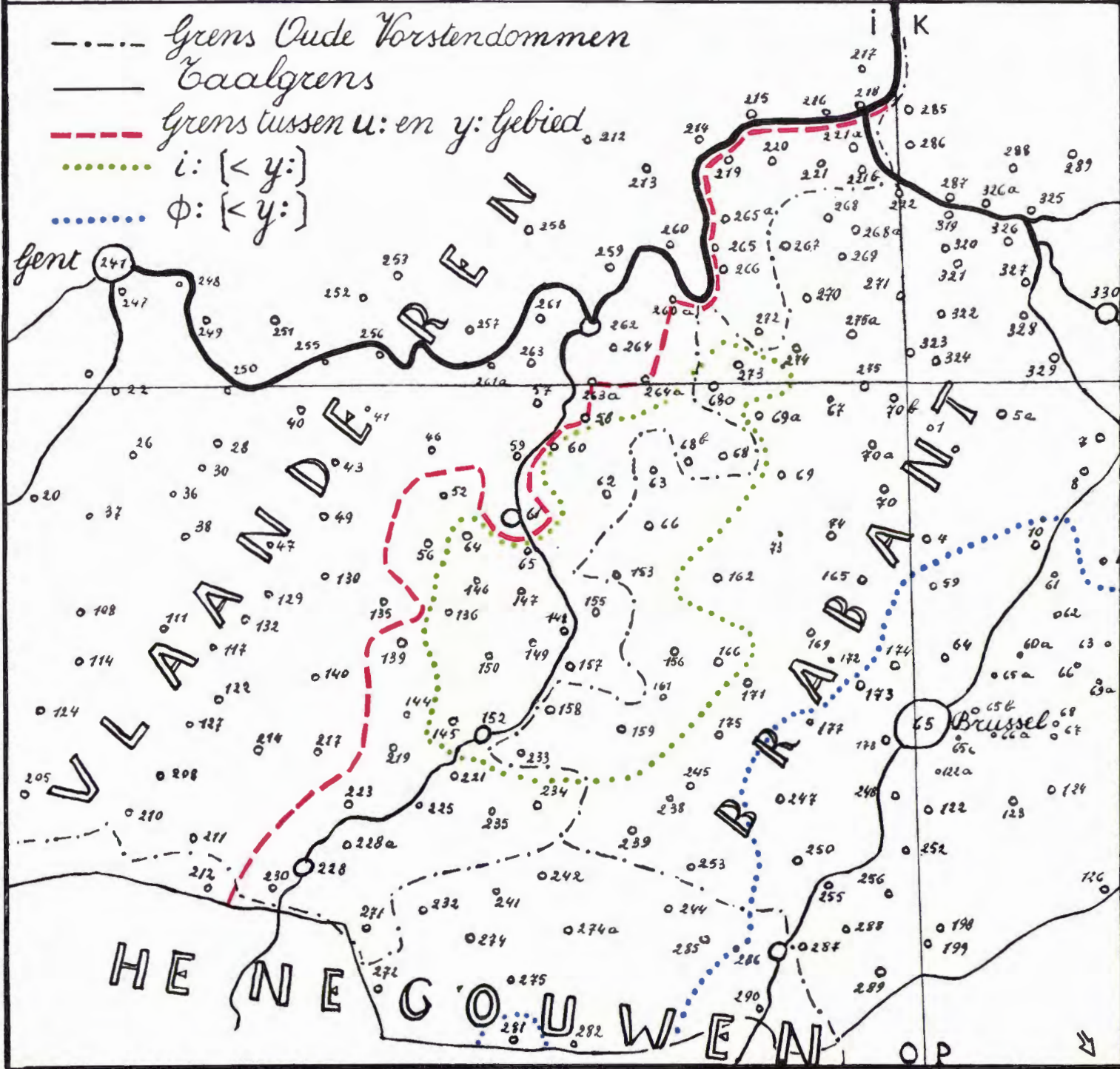
---

(43) Cfr. V. Verstegen, De ontrondingsgebieden in Zuid-Nederland (Handel. K. Comm. v. Top. en Dial., XV, 1941, blz. 299-304).

GRENS VLAANDEREN-BRABANT

Nal.oe - Palatalizatie en Ontroding

Ndl. *œ* (ontroending) en Ndl. *û* vóór *z* (zuur)

